

© Л. В. Горпинюк, радник заступника директора з наукової роботи,

ORCID: 0009-0002-6344-4277,

e-mail: lgorpinuk@insat.org.ua;

© Ю. О. Полянський, радник начальника центру

наукових досліджень у сфері безпеки на транспорті,

ORCID: 0009-0004-7594-5495,

e-mail: ypolianskyi@insat.org.ua;

© Ф. М. Брегіда, канд. техн. наук, завідувач відділу дослідження та нормативного забезпечення у сфері

технічної експлуатації ДТЗ,

ORCID: 0000-0002-9611-6205,

e-mail: fbregida@insat.org.ua;

© С. М. Тарабан, канд. техн. наук, завідувач відділу дослідження безпеки на транспорті, питань норму-

вання, стандартизації та метрології,

ORCID: 0000-0002-3886-7369,

e-mail: staraban@insat.org.ua;

© А. І. Данько, заступник завідувача відділу

дослідження та нормативного забезпечення у сфері

технічної експлуатації ДТЗ,

ORCID: 0000-0001-6442-8012,

e-mail: adanko@insat.org.ua.

(ДП «ДержавтотрансНДІпроект»)

© Lyudmyla Gorpyniuk, Advisor to the Deputy Director for Research,

ORCID: 0009-0002-6344-4277,

e-mail: lgorpinuk@insat.org.ua;

© Yurii Polianskyi, Advisor to the Center for Scientific Research in the Field of Transport Safety,

ORCID: 0009-0004-7594-5495,

e-mail: ypolianskyi@insat.org.ua;

© Fedir Bregida, PhD, Head of Department of Research and Regulatory Support in the Field of Technical

Operation of Road Vehicles,

ORCID: 0000-0002-9611-6205,

e-mail: fbregida@insat.org.ua;

© Serhii Taraban, PhD, Head of Department

of Transport Safety Research, Issues of Normalization, Standardization and Metrology,

ORCID: 0000-0002-3886-7369,

e-mail: staraban@insat.org.ua;

© Andriy Danko, Deputy Head of Department

of Research and Regulatory Support in the Field

of Technical operation of Road Vehicles,

ORCID: 0000-0001-6442-8012,

e-mail: adanko@insat.org.ua

(SE «State Road Transport Research Institute»)

ПІДГОТОВКА ВОДИЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ З ЧИСЛА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

TRAINING OF DRIVERS WITH DISABILITIES: MODERN CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Анотація. Проведено аналіз стану системи підготовки водіїв транспортних засобів із числа осіб з інвалідністю. На сьогодні в Україні працює лише сім спеціалізованих навчальних закладів з підготовки водіїв з інвалідністю. Наявна ситуація щодо кількості спеціалізованих навчальних закладів з підготовки водіїв з інвалідністю, а також ситуація щодо навчання водіїв з інвалідністю лише категорії В не забезпечують потреби та не відповідають вимогам законодавства.

Ключові слова: водій з інвалідністю, доступність, керування транспортним засобом, навчання.

Abstract. All citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law (Article 24 of the Constitution of Ukraine). In this context, a number of legislative and normative legal acts have been adopted in Ukraine today, which establish guarantees of compliance with the rights, freedoms and legitimate interests of persons with disabilities, as well as determine special mechanisms for ensuring their social protection.

An analysis of the state of the system of training drivers of vehicles from among persons with disabilities was carried out. Currently, there are only seven specialized educational institutions for training drivers with disabilities in Ukraine. The current situation regarding the number of specialized educational institutions for training drivers with disabilities, as well as the situation regarding the training of drivers with disabilities of category B only, do not meet the needs and do not meet the requirements of the law. In addition, typical programs for the training of all drivers of vehicles provide basic training, but do not take into account the specifics of training people with disabilities and their needs as future drivers of vehicles.

Prospects for the development of the system of training drivers of vehicles from among persons with disabilities have been determined, which consist in the expansion of the network of specialized educational institutions. In this context, it should be noted that educational institutions for training drivers with disabilities should have, in particular: provision of training for all categories of vehicles; educational programs adapted to the needs of persons with disabilities; training cars with manual control; inclusive premises; trained (experienced) teachers for theoretical and practical training of persons with disabilities; the possibility of studying according to a convenient schedule.

Keywords: a driver with a disability, accessibility, driving a vehicle, training.

Вступ

Всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 24 Конституції України). В цьому контексті на сьогодні в Україні прийнято низку законодавчих та нормативно-правових актів, які встановлюють гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб з інвалідністю, а також визначають особливі механізми забезпечення їх соціальним захистом.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яка орієнтована на необхідність забезпечення всіх громадян рівними правами та можливостями. Цим документом визначено мету, яка полягає у створенні безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Для досягнення мети стратегії окреслено окремі напрями, визначено низку заходів і завдань, з-поміж яких, з погляду забезпечення доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю, можна виділити:

- стимулювання виробництва вітчизняними підприємствами транспортних засобів, спеціального і допоміжного устаткування для перевезення та переміщення маломобільних груп населення, а також виготовлення відповідних інформаційних і технологічних засобів (піктограм, інформаційних щитів, електронних табло тощо);

- створення дієвого і прозорого механізму контролю за додержанням приватними і комунальними підприємствами та організаціями, які надають послуги з перевезення пасажирів, вимог законодавства щодо спеціального обладнання транспортних засобів для безперешкодного користування їхніми послугами маломобільними групами населення;

- забезпечення механізму недопущення спрямування коштів державного та місцевих бюджетів на закупівлю обладнан-

ня, придбання транспортних засобів і оплати послуг чи робіт, які не передбачають інклюзивності та/або не відповідають принципам сталої міської мобільності;

- проведення навчань та поширення наявних матеріалів для викладачів, учителів щодо задоволення особливих освітніх потреб;

- підвищення кваліфікації учасників освітнього процесу;

- створення умов для організації національного та міжнародного обміну досвідом для фахівців освіти всіх рівнів;

- розвиток та популяризація застосування навчальних матеріалів із використанням спеціальної техніки;

- створення умов для дистанційного навчання у всіх освітніх закладах;

- розвиток та підтримка інших форм освіти;

- стимулювання закладів освіти до якісної та доступної комунікації своїх освітніх можливостей;

- проведення інформаційних кампаній та поширення успішних практик рівної участі.

На наш погляд, наведений перелік визначає рівень та межі національних потреб у питанні щодо забезпечення доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю, практична реалізація яких у комплексі дозволить наблизитися до європейських стандартів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, впровадити сучасні підходи до адаптації та інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство.

Метою статті є аналіз поточного стану та визначення перспектив розвитку системи підготовки водіїв транспортних засобів з числа осіб з інвалідністю.

Основна частина

Відповідно до статті 4 Закону України «Про дорожній рух» до компетенції Кабінету Міністрів України у сфері дорожнього руху належить встановлення єдиних вимог і затвердження типових навчальних програм для учасників дорожнього руху, формування належної дорожньої культури та організація навчання різних груп населення працівників дорожнього руху.

Етапи вступу до навчального закладу з підготовки водіїв з інвалідністю передбачають:

- проходження медико-соціальної комісії для отримання довідки про причину та групу інвалідності;
- проходження медичного огляду для отримання довідки про можливість керувати транспортним засобом;
- пошук спеціалізованого навчального закладу, що проводить підготовку водіїв транспортних засобів;
- вступ до навчального закладу (підготування та подача комплекту відповідних документів);
- проходження курсу навчання (теоретичної та практичної підготовки) з керування транспортним засобом;
- складення теоретичного і практичного іспитів у сервісному центрі МВС.

За інформацією Головного сервісного центру МВС України, станом на серпень 2024 року акредитовано близько 2000 навчальних закладів з підготовки водіїв транспортних засобів [1]. Слід зазначити, що велика кількість навчальних закладів Донецької, Запорізької, Луганської, Херсонської областей, АР Крим та м. Севастополя – внаслідок збройної агресії російської федерації – не функціонують.

Розподіл навчальних закладів з підготовки водіїв транспортних засобів по областях України свідчить про таке:

- понад 60% від загальної кількості навчальних закладів мають державну форму власності;
- понад 90% від загальної кількості навчальних закладів здійснюють підготовку водіїв лише категорії В (50% із них мають державну форму власності);
- менше за 1% навчальних закладів від загальної кількості здійснюють навчання на транспортних засобах, обладнаних ручним керуванням (лише категорія В).

В Україні працюють лише сім спеціалізованих навчальних закладів з підготовки водіїв з інвалідністю (державної форми власності), у таких містах – Київ, Кам'янець-Подільський, Кропивницький, Львів, Кривий Ріг, Дніпро та Одеса [2].

Наявна ситуація свідчить про недостатньо розвинуту мережу навчальних закладів з підготовки водіїв саме приватної форми

власності (порівняно із навчальними закладами державної форми власності); на сьогодні взагалі відсутні спеціалізовані навчальні заклади приватної форми власності з підготовки водіїв з інвалідністю. Це обумовлює потребу задіяння зусиль держави щодо стимулювання бізнесу до розширення сфери діяльності навчальних закладів або відкриття нових у контексті запровадження зокрема водіїв з інвалідністю, як категорії В, так і інших категорій (А1, А, В1, В, ВЕ, С1, С, С1Е, СЕ, D1, D, D1Е, DE, Т).

Для вступу до навчального закладу з підготовки водіїв транспортних засобів необхідно подати такий пакет документів:

- заяву на ім'я директора навчального закладу;
- копію паспорта громадянина України або документа, що посвідчує особу та підтверджує її громадянство чи спеціальний статус;
- копію одного з передбачених Податковим кодексом України документів з даними про реєстраційний номер облікової картки платника податків або повідомлення про відмову від його прийняття;
- медичну довідку;
- кольорову фотографію розміром 3,5 x 4,5 см.

Медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів проводиться з метою визначення придатності особи до безпечного керування транспортними засобами відповідно до Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України від 31.01.2013 № 65/80, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 22.02.2013 № 308/22840. У пункті 1.9 Положення описано особливості проведення медичних оглядів осіб з інвалідністю.

Перелік медичних протипоказань (захворювань і вад), за наявності яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 07.10.2022 № 1817, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 21.10.2022 № 1300/38636.

У наказі існує поділ на дві групи водіїв з інвалідністю. До групи І відносяться водії

транспортних засобів категорій А1, А, В1, В, ВЕ. До групи ІІ – водії транспортних засобів категорій С1, С, С1Е, СЕ, D1, D, D1Е, DE, Т.

Отже, на сьогодні в Україні законодавством передбачена можливість (з медичного погляду) отримання посвідчення водія різних категорій (від водія мототехніки категорії А до водія автобуса з причепом категорії DE, або навіть трамвая чи тролейбуса категорії Т), але наявні навчальні заклади з підготовки водіїв з інвалідністю здійснюють навчання з керування транспортним засобом лише категорії В.

Ситуація щодо кількості спеціалізованих навчальних закладів з підготовки водіїв з інвалідністю та їхній розподіл по областях України, а також щодо категорій, яким навчають у цих закладах водіїв з інвалідністю (фактично лише категорії В), не задовольняє потреби як самих осіб з інвалідністю в їхньому законному прагненні отримання посвідчення водія відповідно до вимог законодавства, яке на сьогодні передбачає можливість отримання відповідного документу різних категорій (А1, А, В1, В, ВЕ, С1, С, С1Е, СЕ, D1, D, D1Е, DE, Т), так і можливості самих навчальних закладів (зважаючи на їхню обмежену кількість) забезпечити виконання вимог законодавства.

Єдиний порядок дорожнього руху на всій території України встановлено Правилами дорожнього руху, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 (далі – ПДР). ПДР врегульовують зокрема питання щодо здійснення навчальної їзди, особливостей конструкції транспортних засобів, на яких проводять навчання, зовнішній вигляд та форма розпізнавальних знаків навчальних транспортних засобів.

Відповідно до пункту 30.3 ПДР автомобіль для здійснення навчання повинен бути обладнаний розпізнавальним знаком «Навчальний транспортний засіб». Цей знак – рівносторонній трикутник білого кольору з вершиною догори і каймою червоного кольору, в який вписано літеру «Н» чорного кольору (сторона – не менше ніж 200 мм, ширина кайми – 1/10 цієї сторони). Знак розміщується попереду і позаду на транспортних засобах, що використовуються для навчання водінню (допускається встанов-

лення двостороннього знака на даху легкового автомобіля).

На бокових поверхнях транспортного засобу повинні бути нанесені написи відповідно до вимог національного стандарту ДСТУ 3849:2018 «Дорожній транспорт. Кольорографічні схеми, розпізнавальні знаки, написи та спеціальні сигнали оперативних, спеціалізованих та спеціальних транспортних засобів. Загальні вимоги». Слід зазначити, що це єдиний в Україні нормативний документ, який встановлює вимоги до кольорографічних схем, розпізнавальних знаків та написів як на навчальних, так і на інших спеціалізованих та спеціальних транспортних засобах.

Водночас, у зв'язку зі змінами законодавства, а саме у ПДР внесені зміни щодо позначення транспортного засобу, на якому проводять навчання водіїв. Зокрема розпізнавальний знак із написом «Учбовий» замінено на розпізнавальний знак із написом «Навчальний». Здійснюється розроблення нової редакції ДСТУ 3849:2018. У новому стандарті [3], як і в попередньому, будуть встановлені загальні вимоги до кольорографічних схем, розпізнавальних знаків, написів, які наносять на зовнішні поверхні транспортних засобів, а також вимоги до розміщення спеціальних світлових сигнальних пристроїв та технічні вимоги до спеціальних світлових і звукових сигнальних пристроїв з урахуванням останніх змін у законодавстві.

Проект цього стандарту [3] не передбачає вимог до таких транспортних засобів, як мототехніка, трамвай та тролейбус. Це питання на сьогодні потребує додаткового дослідження в частині необхідності виділення таких транспортних засобів.

Також питання, що потребує вирішення, пов'язане з нанесенням розпізнавальних знаків на навчальний транспортний засіб, адаптований для водія з інвалідністю. На нашу думку, у випадку навчання водія з інвалідністю на транспортному засобі крім розпізнавального знаку «Навчальний транспортний засіб» (рис. 1 а) також має бути нанесено розпізнавальний знак «Водій з інвалідністю» (рис. 1 б).

Рис. 1. Розпізнавальні знаки:

- а – навчальний транспортний засіб;
б – водій з інвалідністю

Відповідно до пункту 24.8 ПДР транспортні засоби (за винятком автобусів), які використовуються для навчання, повинні бути обладнані додатковими педалями зчеплення (якщо конструкція транспортного засобу передбачає педаль зчеплення), акселератора (якщо конструкція транспортного засобу допускає можливість обладнання такою педаллю) і гальмування, дзеркалом або дзеркалами заднього виду для спеціаліста з підготовки водіїв.

Крім того, транспортні засоби, на яких здійснюють навчання осіб з інвалідністю, мають відповідати таким вимогам:

- конструкція та встановлення дублювальних органів керування та їхніх урухомників повинні забезпечувати зручність доступу в салон навчального автомобіля, на робоче місце водія та інструктора (екзамінатора);

- дублювальні органи керування не повинні заважати можливості керувати навчальним автомобілем за допомогою штатних органів керування;

- конструкція урухомників дублювальних органів керування не повинна змінювати розташування штатних органів керування транспортним засобом;

- після установки й регулювання дублювальних органів керування робочі та вільні переміщення штатних органів керування не повинні зменшуватися;

- робочі переміщення дублювальних органів керування повинні бути не менші за робочі переміщення штатних органів керування.

У разі навчання водіїв з інвалідністю на транспортних засобах, на яких здійснюватиметься таке навчання, повинно бути встановлено також адаптоване до вад осо-

би, що навчається водінню, додаткове обладнання, яке забезпечуватиме безпеку дорожнього руху під час навчання (зокрема, обладнання ручного керування).

На сьогодні існує проблема щодо наявності в навчальних закладах достатньої кількості спеціалізованих транспортних засобів (обладнаних механізмами ручного керування зокрема). У зв'язку з цим доцільно розробити механізми залучення до навчального процесу індивідуального транспорту осіб, які проходять навчання (серед інших – транспорту осіб з інвалідністю). Також пропонується розглянути можливість стимулювання бізнесу до утворення в регіонах України відповідних центрів з надання в оренду спеціалізованих для навчання транспортних засобів (зокрема для навчання водіїв з інвалідністю). Це дозволить змінити ситуацію щодо обмеженої кількості спеціалізованих транспортних засобів в навчальних закладах, а також суттєво зменшить фінансове навантаження на навчальні заклади в частині забезпечення наявності такого автотранспорту.

Постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2010 № 229 затверджено Типову навчальну програму підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів (далі – Програма). Програма охоплює типовий навчальний план, типову тематичну програму та визначає мінімальну кількість навчальних годин, відведених для підготовки та перепідготовки водіїв транспортних засобів, з урахуванням відповідних категорій транспортних засобів.

Типовий навчальний план містить перелік навчальних розділів теоретичного та практичного модулів із зазначенням мінімальної кількості навчальних годин, відведених на освоєння навчального матеріалу (розділ навчальної програми), на теоретичну і практичну підготовку та перепідготовку водіїв транспортних засобів.

Теоретичний модуль поділено на такі навчальні розділи: «Основи законодавства у сфері безпеки дорожнього руху»; «Етика (психологічні основи) водія транспортного засобу»; «Будова і технічне обслуговування транспортного засобу»; «Основи керування транспортним засобом і вимоги до безпеки дорожнього руху»; «Надання домедичної допомоги».

Практичний модуль містить такі навчальні розділи: «Практичне керування транспортним засобом»; «Спеціальні положення стосовно категорій транспортних засобів».

Послідовність вивчення навчальних розділів і тем, навчальних годин теоретичного та практичного модулів визначається акредитованим закладом, що проводить підготовку та перепідготовку водіїв транспортних засобів.

Перепідготовка водіїв транспортних засобів за курсом навчання з практичного керування відповідним транспортним засобом для відкриття нижчих категорій транспортних засобів стосовно наявної категорії здійснюється згідно з типовими навчальними програмами 20-годинного курсу навчання з практичного керування водіїв транспортних засобів відповідних категорій.

Типові навчальні програми курсу навчання з практичного керування водіїв транспортних засобів відповідних категорій охоплюють типовий навчальний план, типову тематичну програму та визначають навчальні години, відведені для перепідготовки водіїв транспортних засобів, з урахуванням відповідних категорій транспортних засобів.

Отже, наявні типові програми, за якими здійснюється підготовка усіх водіїв транспортних засобів, забезпечують базову підготовку, але не враховують особливостей навчання людей з інвалідністю та їхніх потреб як майбутніх водіїв транспортних засобів (зокрема в частині, що стосується основ керування транспортним засобом, вимогам до безпеки дорожнього руху, надання домедичної допомоги тощо).

Після успішного складання іспитів за теоретичним та практичним модулями учень з інвалідністю отримує посвідчення водія транспортного засобу категорії В.

Спеціалізовані навчальні заклади з підготовки водіїв з інвалідністю повинні мати обладнані інклюзивні приміщення, адаптовані до потреб осіб з інвалідністю, та досвідчених викладачів для здійснення навчання, а навчальні транспортні засоби мають бути обладнані ручним керуванням та іншими додатковими засобами, наприклад: додатковими камерами з екранами для контролю руху транспорту в суміжних смугах та позаду автомобіля для людей з обмеже-

ною мобільністю шийного відділу, подушками на сидіння для осіб із малим зростом тощо.

Висновки

У 2023 році в Україні почали відкривати спеціалізовані навчальні заклади з підготовки водіїв з інвалідністю, які дають можливість отримати послуги з вивчення теорії, здобути навички водіння автомобіля. Кількість таких навчальних закладів наразі є обмеженою за розташуванням, категоріями транспортних засобів, керування якими дозволяється після завершення навчання та складання іспитів, кількістю учнів, які можуть проходити навчання та категоріями водійського посвідчення, які можна отримати.

Відкриття нових або розширення діяльності наявних навчальних закладів та забезпечення їхнього функціонування покладає на такі заклади додаткові витрати (наявність спеціалізованих навчальних класів, наявність спеціалізованих транспортних засобів, підготовка викладачів тощо). Ці витрати можуть бути компенсовані навчальним закладам з навчання водіїв з інвалідністю зокрема за рахунок цільових бюджетних програм, грантів, внесків спонсорів або благодійних організацій.

Разом з тим, основні перспективи розвитку системи підготовки водіїв транспортних засобів з числа осіб з інвалідністю, на наш погляд, мають забезпечити особі відчуття рівного доступу до різних аспектів суспільного життя та полягають у розширенні мережі спеціалізованих навчальних закладів (як державної, так і приватної форми власності) з навчальними транспортними засобами, адаптованими для людей з різними вадами мобільності (не лише з травмованими кінцівками). В цьому контексті варто зазначити, що навчальні заклади з підготовки водіїв з інвалідністю повинні мати, зокрема:

- забезпечення навчання за всіма категоріями транспортних засобів;
- навчальні програми, адаптовані до потреб осіб з інвалідністю;
- навчальні автомобілі з ручним керуванням з можливістю адаптації під індивідуальні потреби осіб з інвалідністю;
- інклюзивні приміщення;

- підготовлених (досвідчених) викладачів для проведення теоретичної та практичної підготовки осіб з інвалідністю;
- можливість навчання за зручним графіком.

References

1. Main Service Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2024). List of driving schools. Retrieved from <https://hsc.gov.ua/index/poslugi/vidacha-posvidchennya-vodiya/perelik-avtoshkil>.
2. Project "Driving school for persons with disabilities" is implemented within the framework of a national initiative First Lady of Ukraine Olena Zelenska "Without barriers" (2024). Driving schools for persons with disabilities. Retrieved from <https://driveability.mvs.gov.ua>.
3. Main Service Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2024). Project DSTU 3849:20_. Retrieved from <https://hsc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%203849.pdf>.